

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע ויצא תשפ"ד

אָדְמוֹנִי! זֶה טוֹב? (חלק ב')

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

דוד המלך מכונה אָדְמוֹנִי עִם יָפָה עֵינַיִם וְטוֹב רְאִי" (שמו"א טז, יב). בדברינו לפרשת תולדות תשפ"ד הסברנו שדוד המלך פעל על פי ההלכה והחוק במלחמותיו, ולכן דמי המלחמה עומדים לזכותו.

אם כך, צריך לבאר מדוע דוד לא בנה את בית המקדש? התשובה מצוייה, לכאורה, בפסוקים הבאים:

"וַיֹּאמֶר דָּוִד לְשַׁלְמֵה בְנֵי אָנִי הִזֵּה עִם לְבָבִי לְבָנוֹת בַּיִת לְשֵׁם ה' אֱלֹהֵי: וַיְהִי עָלַי דְּבַר ה' לֵאמֹר דָּם לָרֵב שָׁפַכְתָּ וּמִלְחָמוֹת גְּדוּלוֹת עָשִׂיתָ לֹא תִבְנֶה בַיִת לְשִׁמִּי כִּי דָמַיִם רַבִּים שָׁפַכְתָּ אַרְצָה לְפָנָי" (דה"א כב, ז-ח).

עיון במדרש (פסיקתא רבתי [איש שלום] פיסקא ב - מזמור שיר תנוכת) מעורר את השאלה: האם הפסוקים בדברי הימים הובנו נכון? וזו לשון המדרש:

"דבר אחר 'מְזֻמָּר שִׁיר תְּנַכַּת [הַבַּיִת לְדָוִד]'. בוא וראה, שלמה בונה את הבית והוא נקרא לשמו של דוד? – אלא דוד היה ראוי לבנותו, ובשביל דבר אחד לא בנה אותו, ואף על פי שחשב לבנותו בא נתן הנביא ואמר לו לא תבנה לי הבית. למה? 'כִּי דָמַיִם רַבִּים שָׁפַכְתָּ אַרְצָה לְפָנָי'. כיון ששמע דוד נתיירא. אמר: הרי נפסלתי מלבנות בית המקדש... אמר לו הקדוש ברוך הוא: חייך כל דמים ששפכת היו לפני קרבנות, שכן כתיב: 'כִּי דָמַיִם רַבִּים שָׁפַכְתָּ אַרְצָה לְפָנָי'. אמר ר"ש בן יוחאי: אין לפני אלא קרבנות, שנאמר: 'וַיִּשְׁחַט אֶת בְּנֵי הַבְּקָר לְפָנָי ה'" (ויקרא א, ה).

על פי המדרש, הדמים ששפך דוד שקולים כנגד דמי הקורבנות, ובוודאי שאין הם סיבה הפוסלת אותו מלבנות בית מקדש, שבו יקריבו קורבנות לרוב.

גם השכל הישר מחייב להפריד בין רצח של חפים מפשע, גם אם בשוגג, לבין שפיכת דם במלחמה כנגד אויבי ישראל, הקמים עליו להשמידו, והמחרפים שם שמיים במעשיהם ובפיהם. היעלה על הדעת שמי שפחד מגולית והיה בבחינת 'הירא ורך הלבב', יהיה ראוי לבנות את בית המקדש, ומי שחירף נפשו למות למען הכלל, ייפסל! אתמהא!

נציע אפשרות אחרת בנוגע לאזכור הדמים ששפך דוד. דמי המלחמות וסיכון נפשו של דוד, הם הם הסיבה לכך שהקב"ה יבנה בית לדוד, שהיה ראוי לבנות את בית המקדש, כפי שנאמר במדרש וכפי שניבאה לו אביגיל: "...כִּי עָשָׂה יַעֲשֶׂה ה' לְאֹדְנֵי בַּיִת נֶאֱמָן כִּי מִלְחָמוֹת ה' אֲדֹנָי נִלְחַם וְרָעָה לֹא תִמָּצֵא בְךָ מִיָּמַיִךְ" (שמו"א כה, כח). אם כך, "דָּמַיִם רַבִּים שָׁפַכְתָּ אַרְצָה לְפָנָי" מתייחסים לדמים אחרים, הדמים שנשפכו במלחמות אחרים שהיו בימי דוד, בשתי תקופות. הראשונה, לאחר מות שאול. כל עוד שאול מלך, דוד נזהר מאוד שלא לפגוע, לא בשאול ולא בלוחמיו (כמתואר בשמו"א, פרקים כד ו-כו). עם מותו של שאול, הקים דוד את ממלכת יהודה, שבירתה בחברון. במשך כמה שנים נאבקו בדוד ובאנשיו חייליהם של אבנר ואיש בושת – מלחמת אחים. מלחמת האחים. השנייה, בימי דוד היתה במרד אבשלום, והיא מאוחרת לפסוקים אלה.

קושיה נוספת עולה מעיון נוסף בפסוק:

"וַיְהִי עָלַי דְּבַר ה' לֵאמֹר דָּם לָרֵב שָׁפַכְתָּ וּמִלְחָמוֹת גְּדוּלוֹת עָשִׂיתָ לֹא תִבְנֶה בַיִת לְשִׁמִּי כִּי דָמַיִם רַבִּים שָׁפַכְתָּ אַרְצָה לְפָנָי"."

לכאורה, החצי השני של הפסוק, המשמש בסיס לדיון זה, איננו מוסיף דבר חדש על מה שמופיע בחציו הראשון, האם הוא מיותר? והרי ניתן לכתוב את הפסוק בדרך הבאה ואף פרט לא היה חסר: וַיְהִי עָלַי דְּבַר ה' לֵאמֹר דָּם לָרֵב שָׁפַכְתָּ וּמִלְחָמוֹת גְּדוּלוֹת עָשִׂיתָ לֹא תִבְנֶה בַּיִת לְשִׁמִּי! לכן, נסביר את הפסוק בדרך שהצענו לעיל: "וַיְהִי עָלַי דְּבַר ה' לֵאמֹר דָּם לָרֵב שָׁפַכְתָּ (דם זה נחשב לפני כדם הקורבנות) וּמִלְחָמוֹת גְּדוּלוֹת עָשִׂיתָ (לכן, מן הראוי שאתה תזכה בזכות הגדולה של בנין הבית, ובכל זאת) לֹא תִבְנֶה בַּיִת לְשִׁמִּי כִּי דָמַיִם רַבִּים שָׁפַכְתָּ אַרְצָה לְפָנָי (במלחמת האחים הקשה שפרצה עם מותו של שאול)".

(הדברים מבוארים באריכות, בליווי מקורות נוספים בספרי 'צפנת שמואל, מלכות דוד, ג' חלקים, שיצא, בע"ה בקרוב, בהוצאת 'ארץ חמדה' ומגיד). לפיכך ברור כי ידי חיילי צה"ל, תלמידיו של דוד המלך נקיות וטהורות, עלינו להיזהר מכל משמר מפני ריב בין אחים וקל וחומר, ח"ו, ממלחמה בין אחים.

נסיים בברכת חודש כסלו, חודש של ניצחונות ומיגור הרשע. בתפילה לשלום הפצועים ולהחזרת החטופים,

ונשלח תנחומים מקרב לב למשפחות הנופלים. **באחדותנו ננצח!**

(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיוב)

לְעֵי לֹוִי זְשִׁמַּת

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב	מר שמואל וגב' אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב	מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א	פרופ' ישראל אהרוני י"ד בכסלו תשפ"ג	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	הרב ישראל רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	הרב אשר וגב' סוזן וסרטייל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף	מר יצחק טרנסקי כ"ח באדר תשפ"א	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	הרב מאיר וגב' שרה ברנפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	בלהה בת ישראל מרמורש ז"ל א' מנחם אב תשפ"א	ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	חיים לייב בן מיכאל קרייסל ב' בשבט	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	גב' ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב	מרת לאה מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב	גב' מירה קושיצקי גלבי"ע כ"ב בסיון תשפ"ג
---	---	---------------------------------	---------------------------------------	-------------------------------------	---	--	--	----------------------------------	----------------------------	---	--	---	--------------------------------------	---	--	--	---------------------------------	--

ארץ חמדה, ע"ר Eretz Hemdah

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 Bruriya St., Jerusalem

Tel: 02-5371485 info@eretzhemdah.org WWW.ERETZHEMDAH.ORG

חֲמַדַּת הַשַּׁבָּת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

הגדרת 'מכשירי פיקוח נפש' לפי מורנו הרב ישראל

בשבועות האחרונים התעמקנו בשאלה אם מותר ליוצאים להציל, לשוב לביתם בשבת אחרי הטיפול בפיקוח הנפש. הבטחנו שהפעם נעסוק בשיטת מורנו הרב שאול ישראלי, ובכך נחתום את הסוגיה. את דברי הרב ישראלי נחלק לשני חלקים. השבוע נעסוק בנקודה יסודית שהרב ישראלי מעמיק בה. בשבוע הבא נברר את הסוגיה לשיטתו.

אנו מבררים את גבולות ההיתר לעשות מלאכה אחרי שהחשש לפיקוח הנפש נפתר. מהו הבסיס ההלכתי להתיר עשיית מלאכה כאשר אין לפנינו פיקוח נפש?

הרב ישראלי מסביר שבעצם הצגת השאלה בדרך הזו יש טעות. נבאר את דבריו. לפני מספר שבועות נגענו בשאלת הראשונים האם מותר לשחוט בהמה בשבת עבור חולה הזקוק לבשר, או שמא עדיף לרכוש בשר שאינו כשר. מסקנת רוב הראשונים הייתה שאכן נכון לשחוט את הבהמה עבור החולה. ואם אין שוחט? אז נביא שוחט. ואם סכין השחיטה זקוק להשחזה? אז נשחזו את הסכין. כמוכן שהשחזת הסכין אינה מצילה את החולה. אך ללא הסכין לא ניתן לשחוט את הבהמה, וממילא לא נוכל להאכיל את החולה את הבשר שהוא זקוק לו.

זו דוגמא לכך שכאשר אנו מדברים על ההתמודדות עם פיקוח נפש, יתכן ויהיה צורך לבצע מלאכות המכילות והמכשירות את הקרקע לטיפול. מותר גם לעשות את המלאכות הללו בשבת, מכיוון שבלעדיהן לא נוכל להתמודד עם פיקוח הנפש שלפנינו.

נעבור לדוגמא מהחיים הצבאיים.

חייל מתגייס. בשלב הראשון הוא יעבור טירונות והכשרה להיות לוחם. אף אחד אינו מסוגל להתאמן ללא הפסקות. מכיוון שבלאו הכי יש צורך לבצע הפסקות באימונים, אין הצדקה שהפסקות אלה לא ייעשו בשבת. המשמעות היא שהכשרת הלוחמים אינה נעשית בשבת, אלא בששת ימי המעשה.

כנודע בראש כל חוצות, ולמגינת ליבנו, המלחמה הנוכחית נחתה עלינו כרעם ביום בהיר. ביום הראשון של הלחימה הייתה בוקה ומבולקה, היה תהו ובהו וחוסר בהירות בכל הגזרות. צה"ל נכנס מיד לגיוס המוני. לא נכנסו לחשבון של לכמה חיילים באמת זקוקים, מי יוצב בדיוק באיזו גזרה. היה ברור שחייבים לגייס את החיילים לכל צרה שלא תבוא. כאשר עוסקים במערך גדול ומורכב כל כך, שטמון בו כל כך הרבה חוסר בהירות, אין לנו את החופש לגייס בזהירות. האם החיילים שגויסו ולבסוף לא היה בהם צורך חיללו שבת בכך שהם נסעו בשבת שמחת תורה? בוודאי שלא. חלק מההתמודדות עם המערך המלחמתי מחייב שהחיילים יהיו זמינים לפעילות. הזמינות הזאת הכרחית כדי שהטיפול בפיקוח הנפש ייעשה כראוי.

כאשר הכוחות התקבצו, טרם היה ברור איזו משימה תוטל על מי. אך היה קריטי שהכוחות יהיו ערוכים למשימות שלהם. המשימות היו חדשות, שהועברו למפקדים זה עתה. ומתי המשימה תתבצע? איש לא ידע. אך קריטי שמה שיעכב את התקדמות המשימות יהיו שיקולים מבצעיים בלבד, ולא חוסר מוכנות של הכוחות. לכן בשתי השבתות הראשונות של המלחמה כוחות רבים המשיכו להתאמן ולעבור הכשרות גם בשבת. לא היה ידוע שיהיה זמן אחר. לא יעלה על הדעת לאסור את האימון בשבת בגלל שבאותו רגע פיקוח הנפש אינו לפנינו – הוא בהחלט לפנינו. אמנם יתכן ולא נתמודד עם המשימה שהוטלה עלינו כרגע, בשבת, אך אסור לאף אחד מהכוחות להיות צוואר הבקבוק של הפעילות המבצעית. כל עיכוב עשוי לעלות בחיי אדם. לכן ההכשרה שתבצע בשבת היא חלק מהכשרת ההצלה. אם אין זמן אחר לבצע אותה, הרי שאלו מכשירי פיקוח נפש שניתן לבצע בשבת בלבד.

דברנו על הכשרה. עד כה עסקנו בעיקר בהכשרה טכנית: לדעת כיצד לבצע את הפעילות המבצעית הרצויה ולהיות מוכנים לביצועה ביום פקודה. אך ישנה הכשרה נוספת: הכשרת התנאים המאפשרים את קיום המבצע. בשבוע שעבר אמרנו שישנו חשש אמיתי שאם לא נשחרר חיילים לביתם, הם גם לא ישובו בהמשך. נכון להיום, אם נאמר לחייל שומר שבת שאמנם יום החופש שלו בשבת, אך אסור לו לנסוע בשבת, סביר שהוא לא ייסע בשבת, ואף ימשיך בלחימה. אך מה יקרה בעוד חודשיים? אם שבת אחר שבת יימנע ממנו להגיע הביתה, יתכן ובשלב מסוים הוא יישבר. אכן, משפחות רבות חזקות ויעמדו בכך. אך דיינו שאחד מכל חמישה חיילי מילואים יחליט שהוא לא מסוגל להמשיך בלחימה בכדי שמערך המילואים, וממילא המערך המלחמתי, יהיה בסיכון גדול.

יטען הטוען: אך פיקוח הנפש הוא תיאורטי, ואינו עומד לפנינו. הרי גם לפי התיאור שלנו מדובר בפיקוח נפש שיגיע רק בעוד חודשיים. אך טענה זו בטעות יסודה. היא מתבססת על ההנחה שיש לנו חודשיים להתמודד עם פיקוח נפש שעשוי להגיע. אך זה לא נכון – אין לנו זמן אחר להתמודד עם פיקוח הנפש הזה. הזמן היחיד לוודא שהחייל יראה את המשפחה בבית בתדירות סבירה הוא עכשיו. מאוחר יותר יהיה מאוחר מדי. לכן עלינו להתייחס לפיקוח הנפש כלפנינו כבר עכשיו: כבר עכשיו אנחנו מודעים לפיקוח הנפש האפשרי, ורק עכשיו ניתן להכשיר את הקרקע בכדי שלא נגיע למצב זה של פיקוח נפש. החידוש והחידוד של הרב ישראלי הוא באמירה שימכשירי פיקוח נפש – הכשרת הקרקע לטפל בפיקוח נפש, נכונה לא רק על הצורך הטכני (של השחזת סכין או אימון על ביצוע פעולה מסוימת), אלא גם על הכנת הקרקע לטיפול נכון בפיקוח הנפש. עלינו ליצור עבור חיילינו מרחב שמאפשר להם להילחם ללא דאגות. והקב"ה ישמור צאתם ובואם.

ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ד)

Montevideo, Uruguay

מונטווידיאו, אורוגואי

כסלו, ה'תשנ"ז

קבורה בקומות

שאלה

אודה לכם אם תואילו להחכימיני בנושא קבורה בקומות, כיצד נוהגים בשנים האחרונות בארץ, מה דעתכם להלכה?

תשובה

מועצת הרבנות הראשית לישראל התירה קבורה בקומות ע"פ הצעתם של שני אדריכלים (פונגר ושגיב) בתנאים מסוימים. ההצעה נתקבלה כדי לפתור את מצוקת המחסור בקרקעות לצרכי קבורה בארץ. מצ"ב נוסח ההחלטה, (נספח א), וכן מאמרו של מו"ר הגר"ש ישראלי ומשא ומתן בהלכה עם רבה של ירושלים הרב שלום משאש ועם רבה של נתניה הרב ח. ד. שלוש, (נספח ב). מדברי מרן הגר"ש ישראלי עולה כי המבנה בקומות צריך להיות בנוי בצורה כזו שיחשב בסופו של דבר מערת קבורה, ע"ש.

* * *

נספח א:

החלטה

לאחר ששמענו את מצוקת הקרקע לצרכי קבורה בארץ והצעת האדריכלים אורי פונגר וטוביה שגיב לבנות ביי"ק לגובה הקרקע, כפי שהיא מצורפת בזה, הוחלט:

באופן עקרוני אין מניעה מצד ההלכה לקבורה כאמור לעיל, היינו מבנה ביי"ק בתוך גבעת עפר קרקע עולה, ובתנאים דלקמן.

1. שהדבר יעשה בהסכמת חברה קדישא מקומית ובאישור הרב המקומי.
2. בהסכמת המשפחה.
3. אחרי הקמת המבנה יובא הדבר לאישור הרבנות הראשית לישראל שתוודא שהכל הוקם לפי ההוראות, ורק אח"כ משרד הדתות יאשר זאת סופית.
4. אין לעשות שום שינוי מהתוכנית המצורפת בזה כאמור לעיל אלא בהסכמת מועצת הרבנות הראשית לישראל. ויהי רצון שיקויים בנו: "יחיו מתיך נבלתי יקומוך הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טליך וארץ רפאים תפול" (ישעיה כו) "ובלע המת לנצח ומחה ה' אלוקים דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ כי ה' דבר" (ישעיה כה) אכ"ר.

* * *

נספח ב:

בנין לבית קברות ע"ג הקרקע¹

הוגשה הצעה לרבנות הראשית לתכנן סדר קבורה חדש ושונה מהנהוג, נוכח התמלאות בתי הקברות הסמוכים לערים, והצורך לאתר מדי פעם מקומות חדשים, המרוחקים ממקומות יישוב, מה שמכביד על סידור ההלויות וכו'. ההצעה הוגשה ע"י אדריכלים ותכנה להקים מבנה רב קומות של משטחים זה על גבי זה, כשכל משטח מחולק לקברים ע"י קירות בטון, באופן שע"י יהיה אפשרי להגדיל פי כמה את שטח הקבורה. בכל קבר ניתן להציע מתחת לנפטר אדמה כנדרש, וכן יהי ניתן לכסותו באדמה ולסגור את הקבר במכסה מתאים ובמצבות כפי הנהוג. הוגשה הצעה מעובדת, מתוכננת לפרטיה, עם דגמים וציורים ודברי הסברה. יש צורך לברר אם ההצעה ניתנת להתקבל ע"י הרבנות הראשית מבחינת ההלכה, ובמדה מסוימת גם מבחינות אחרות. עיינתי בדבר, וזה אשר העליתי בע"ה.

- א. איתא בגמרא (סנהדרין דף מ"ו, ב) והועתק בס' תורת האדם לרמב"ן זצ"ל (בהוצ' שעוועל עמ' קי"ז): א"ר יוחנן משום רשב"י רמז לקבורה מן התורה מנין, ת"ל כי קבור תקברנו, מכאן רמז לקבורה מן התורה. פירוש, קבורה בקרקע קאמר. ולהאי מלין את מתו ממש עובר בלי"ת דגמר מתלוי גופא, וריבויא דתקברנו לגניזת קרקע. והתם תנן: א"ל שבור מלכא לרב חמא קבורה מדאורייתא מנא לכו, אישתיק ולא א"ל ולא מידי. אמר רב חמא בר יעקב אימסר עלמא בידא דטפשא, איבעי ליה למימר "כי קבור". ודחינן - דעביד לי' ארון, לימא ליה - "תקברנו", לא משמע ליה - לשבור מלכא אלמא ארון לאו קבורה היא. נמצאנו למדים, שהעושה ארון למת ומניחו בבית קברות אינה קבורה, ובכלל מלין מתו הוא ועובר עליו. ואם עשה ארון וקברוהו בקרקע, אינו עובר עליו. אעפ"כ יפה היה לקברו בארץ, דקבורת ארץ ממש מצוה כצוואתו דרבי ואפילו בחו"ל. ע"כ לשון הרמב"ן.

וזה שכתב "שיפה לקברו בארץ", הוא עפ"י שם שהביא שם לעיל מתש"ו רב נטרונאי גאון שכי: וזה שנותנים עליו עפר, הוא "ואל עפר תשוב", ומביא שם עוד מירושלמי (כלאים ט, ג) "בצוותא דרבי - - - תהא ארוני נקובה לארץ", פי שיטלו דף תחתון שבארץ וישכיבוהו על הארץ, שקבורת קרקע - מצוה, ולא תימא מחמת חביבותא דארץ ישראל, אלא אפילו בחו"ל דכתב "ואל עפר תשוב" ע"כ. דברי הרמב"ן הללו הובאו בטשו"ע (יו"ד סי' שס"ב):

- - - הנותן מתו בארון, ולא קברו בקרקע עובר משום שמלין את המת אלא צריך לקברו בקרקע. ואם עשה ארון וקברו בקרקע אינו עובר עליו. מ"מ יפה לקברו בארץ, דקבורת ארץ ממש - מצוה, אפי' בחו"ל והועתקו לשו"ע שם: הנותן מתו בארון ולא קברו בקרקע עובר משום מלין את המת, וכו'.

פשוט הדבר, זה שכתב הטור ובעקבותיו השו"ע שעובר "משום מלין המת" כוונתו - נוסף על ביטול המצוה של "קבור תקברנו" שנדרש כנ"ל לחיוב קבורה בקרקע דוקא, שאיסור ההלנה הוא תולדה מהא שלא נתקיימה בזה מ"ע דקבורה, משום כך, יש בזה גם משום "מלין המת", ומצות קבורה אינה מתקיימת אלא ע"י גניזה בקרקע, כלשון הרמב"ן שהו"ל.

וזה שאמרו "דקבורת ארץ ממש - מצוה" שנלמד מצוואתו של רבי, שיש ענין בהשכבתו על הארץ, אינו ממצות הקבורה בקיום המ"ע ד"קבור תקברנו", שלא אמרו בזה אלא שיפה לקברו בארץ". ומה שנקטו לשון "מצוה" אינו אלא מיסוד צוואתו של רבי, ועיקר המצוה דקבורה היא "גניזה בקרקע" דוקא, ואילו קבורה בארון, גם אם ישימו בתחתיו עפר ג' או אפי' ו' טפחים, אין זו קבורה, וממילא עוברים גם על איסור הלנת המת כל יום, נוסף על ביטול המצוה דאורייתא של קבורה. ואין ביטול מצות הקבורה מפני שהמת מושם בארון, שהרי כשקוברים את הארון באדמה, מקיימים שפיר המצוה דאורייתא, אלא שיפה יותר שיטלו דף תחתון או ינקבוהו (כצוואת רבי). אך אין זה לעיכוב וכנ"ל.

ונקט הרמב"ן בלשונו "שהעושה ארון למת ומניחו בבית הקברות, אינה קבורה" ללמדנו שגם בכה"ג שמניח הארון, אפילו בכה"ג שהארון נקוב מלמטה ומונח על גבי האדמה - בבית הקברות, לראותו כתלוש ולבסוף חברו, לא מהני מידי, ונחשב כאילו אינו קבור כלל, עם כל התוצאות הכרוכות בזה, כי לא "אל עפר תשוב" קובע את מצות הקבורה, אלא הגניזה בעצם הקרקע. וכל שזה לא נעשה לא נתקיימה הקבורה כלל ועיקר.

ב. שאין בהנחת המת על גבי קרקע שייכות לעצם מצות קבורה יש ללמוד גם ממה שנאמר בדברי חז"ל בקבורתם של צדיקי עולם כמובא ברש"י עה"ת (במדבר כ, כו) במיתתו של אהרן, וחוזר ע"ז רש"י גם בסילוק של מרע"ה (דברים לב, ג): "א"ל הכנס למערה ונכנס; א"ל עלה למטה ועלה וכו'. ומקורו במדרש (ילק"ש), וממשיך: כיון שיצא (משה ואלעזר) נסתמה המערה. הרי שעיקר הקבורה היותו גנוז באדמה (במקרה האמור - במערה) ואעפ"י שהוא שוכב על גבי מטה, כלשון שאמרו: עלה למטה נמצא שגניזתם במערה, וסתמת פי המערה, היא היא הקבורה. וכן עולה מתיאור הגמרא (ב"ב דף נח) על כניסתו של ר' בנאה למערת קבורת אברהם אבינו. והרי באבות נאמרה בהם קבורה, וכמו שאמרו בגמרא בזה (סנהדרין שם): "מדאיבור צדיקיא ופירש"י שם: אברהם יצחק ויעקב. גם מזה אנו למדים שאין הנחת המת ע"ג הקרקע קובעת הקבורה אלא דוקא הגניזה בתוך הקרקע, וזה מתקיים גם בשימת הנפטר במערה, וגם על גבי מטה.

ג. שמה יאמר האומר, אין הדברים אמורים אלא בארון המונח ע"ג קרקע, שבה עדיין אין עליו דין מחובר (אם כי פשוט הדבר, שחיבור ממש לקרקע לא שייך, כי גם בנין, ואפילו אם נחפור לו יסודות באדמה, גם היסוד עצמו אינו מחובר ממש רק עומד על גבי אדמה). אך המתבאר מהסוגיות בסנהדרין שם שדין קבר נלמד מהשואה לע"ז ושכל שלגבי ע"ז דינו כתלוש, כן הוא בנין קבר, ועל כן גם שימת מת בבית, גם אם יאטמוהו מסביב, אין מתקיימת בזה מצות קבורה. כך למדנו שם (דף מז, ב): החוצב קבר לאביו וכו', ומעמידה זאת הגמרא בקבר בנין שרק בכה"ג נאסר בהנאה כדין תלוש לבסוף חיברו, שדינו כתלוש (כמו לענין ע"ז) ופירש"י: "בקבר בנין שבנאו למעלה מן הקרקע". והיינו שעצם הקבורה היא בקבר החצוב בתוך הקרקע (כלשון הברייתא החוצב קבר) אלא שבונה על גביו בנין למעלה. וכן פירש שם להלן (דף מח, א): נפש שבנאו - בנין שעל הקבר. והיינו שקבורת המת היא בתוך הקרקע עצמה, והנפש היינו בנין שעל גבי מקום הקבורה.

ד. ויעוין עוד ביד רמ"ה שפירש שם מה שאמר ו"קבר בנין": פירוש שחצב קבר בקרקע, ואח"כ ציפה תוכו בנין, ונמצא המת נקבר בתוך הבנין דאיתסרו להו הנהו אבנים בתלוש בהזמנה וקבורה - דתלוש ולבסוף חיברוהו תלוש, ע"כ. גם לפירוש זה הקבורה היא בקרקע, אלא שמפרש שמה שאמרו "קבר בנין" היינו שבתוך הקבר החצוב באדמה עשה ריצוף אבנים. והן נאסרו מדין תלוש ולבסוף חברו, שדינם כתלוש למרות שהן נתונות בתוך הקרקע. (וה"פ שגם רש"י מודה שבה"ג נאסרים האבנים כדין תלוש, אלא שלשון הגמרא "קבר בנין" משמע לי יותר כדפירש שהבנין הוא על הקבר ולא בתוכו.)

וראיתי מילתא דתמיהא לענ"ד בס' חלקת יואב (ח' יו"ד מהדו"ק סוף סי' ל"א) שדייק מרש"י הנ"ל שפירש קבר בנין שבנה על הקרקע, דאילו תלוש ולבסוף חיברו בתוך הקרקע דינו כמחובר. ותמוה שלא ראה מרש"י ביד רמ"ה ההיפך מזה. וכאמור, אין כל הכרח לומר דרש"י פליג בזה כי דין קבר כדון ע"ז, כמבואר, ואינו ענין לדברים אחרים. אך גם לדידו י"ל, שכל כהאי גוונא דניד"ד שחלק מהמבנה הוא בתוך הקרקע וחלקו למעלה, שהחלק שעל הבנין המתנשא על גבי האדמה דינו כתלוש, אעפ"י שיסודותיו באדמה, שהרי כך היא ההלכה בענין ע"ז שהבנין נאסר כדין תלוש, גם בכה"ג שיש לו יסודות בנויים בקרקע, וא"כ ה"ה בנין דקבר דמינה יליף, כנ"ל).

חוזר ונשנה על קבורה בבנין שע"ג הקרקע

ראיתי מה שכי בנידון ידידי הרב הגאון כמוהר"ר שלו' משאש שליט"א הרב הראשי לירושלים, ותמיהני שלאחר שראה מה שכתבתי וציינתי בדבריו, מסיק ההיפך מזה. ואחזור בקצרה על הראיות הברורות שכשאינן שמים את המת בתוך הקרקע לא נתקיימה מצות קבורה ועוברים על האיסורים הכרוכים בזה:

א.

א. רש"י דף מ"ו ב' ד"ה או :

כי היכי דתיהוי ל"י כפרה בהטמנה זו שמורידים ומשפילים אותו בתחתיות. וזה מוכרח, דאל"כ משו"מ יש לו כפרה ע"י הקבורה.

ב. רש"י דף מ"ז ב' ד"ס קבר בנין (וזהו אוקימתא הגמרא במ"ש החוצב קבר) שבנאו למעלה מן הקרקע. בס' חלקת יואב (ח' יו"ד מהדו"ק סו"ס ל"א) דייק מלשון רש"י ש"בנאו למעלה מן הקרקע" ולא כי שבנאו בתוך הקרקע היינו במקום שחצב (כדפי הרמ"ה), דס"ל לרש"י דאיתו חלק שנמצא בתוך הקרקע לא נאסר, אעפ"י שהי' קודם תלוש, ותלוש ולבסוף חברו דינו כתלוש לענין ע"ז, ולמת שהוקש לע"ז, דס"ל דבכה"ג נתבטל לקרקע ושוב אין עליו דין תלוש כלל. ומ"מ הן לשון הברייתא הוא "החוצב קבר", שהוא ברור שחצב בקרקע, וכיון שהמדובר לפ"ז לאסור רק את מה שעולה מעל לקרקע, לשם מה היתה צריכה הברייתא לומר שחצב הקבר, הרי זה אינו מעלה ואינו מוריד לגבי האיסור שעל פני הקרקע, אלא ע"כ משום דקבורה אינה אלא בקרקע עצמה. וזה בהתאם למש"כ רש"י לעיל בדף מ"ו ב' הנ"ל. אלא שכפי שכבר ציינתי בדברי תמוה שלא הזכיר את היד רמ"ה שאומר בפירוש ההיפך, שגם מה שבתוך הקרקע, היינו שחצב הקבר וריצפו באבנים שבאו מבחוץ, ג"כ בכלל תלוש ייחשב. (וזה כנראה מפני שמקום החציבה לא הי' מספיק איתן שהי' סלע הבא בידיים (ב"ב י"ז ב') וכתבתי שאין הכרח שגם רש"י פליג על הרמ"ה בזה, ואולי זהו שהוקשה עלי', כיון שהמדובר על חציבה שמשמעותו שהוא באבן, א"כ מאי האי שהוצרך לרצפו, על כן פירש שהמדובר על נדבכים נוספים למעלה. ומ"מ ברור שלשון חציבה היינו בקרקע עצמה, ומוכרח שקבורה אינה אלא בתוך הקרקע ולא למעלה.

ג. ברש"י דף מ"ה א' ד"ה נפש בנין שעל הקבר... לכשימות יקבר בו.

אם כן הקבר הוא בקרקע אלא שעל גביו מתנשא הבנין והוא הנפש, ולכשימות יקבר למטה באדמה.

וגם אלמלא רש"י, המובן נפש הוא בהכרח משהו שמשמש כציון לקבר ולא לקבר עצמו. כ"ה לשון הירוש' (שקלים פ"ב ד) משם רשב"ג: אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הם זכרונם. ואין המובן נפש אלא על גבי הקבר, ולזה אמרו שצדיקים אינם זקוקים לזה. וכ"כ בב"ר (פ' פ"ב, י) על הפסוק ויצב יעקב מצבה :

ר' נתן אמר מותר המת יבנה לו בית על קברו וכו'. תני רשב"ג אין עושין נפשות וכו' כמו בירוש'.

ובמת"כ שם מתקן הגירסא גם בדברי ר"נ :

ה"ג יבנה לו נפש על קברו. נפש פי' הערוך בנין שבונים על הקבר ובלשון מקרא - ציון הרי לנו שבכל מקום שמדובר על קבורה הוא בתוך הקרקע ולא מעליה.

ב.

התוס' דף מ"ו ב' ד"ה קבורה :

אבל למת (אית) לו בזיון, אם (אינו) שוכב על המטה בכבוד.

וברור שהפירוש הוא שמש"כ "ששוכב על המטה בכבוד" מבלי שיקברו, הכוונה שישאר על מטתו ויאטמו הבית מסביב, שאל"כ מה כבוד הוא לראותו שהוא מת ונרקב ונבקע (לשון רש"י שם ד"ה משום בזיונא).

ג.

לשון הרמב"ן שהעתקתי שם :

"שהעושה ארון למת ומניחו בבית הקברות אינה קבורה".

ואין החיסרון מפני שהוא בארון (כפי שצינתי) שהרי אם קובר את הארון בקרקע אינו עובר כפי שכ' שם בא"ד, וכן לא חילק בין ארון עץ לארון אבן, וגם לא חילק בין שנקובה בארץ לאינה נקובה, וכ' מילתא פסיקתא שהנחת הארון בבית הקברות אינה קבורה.

ודבריו אלה הועתקו בטור ובשו"ע (יו"ד סי' שס"ב).

והנה כב' הרה"ג הנ"ל רואה דברים שונים בנמוק"י, ואני מתפלא שבעצם הם הם הדברים שברש"י. הנה ז"ל הנמוק"י :

בקבר בנין, שבנה למעלה מן הקרקע דכוותה בע"ז וכו' דתלוש ולבסוף חיברו הוי תלוש וכו'. אבל חפר קרקע אינו נאסר.

ומזה רוצה לדייק שנמוק"י מפרש קבר בנין, שקבר באותו בנין שהוא למעלה מן הקרקע. אבל הרי זהו לשון רש"י ממש שהעתיק הנמוק"י. וזה קאי על האמור החוצב קבר לאביו, שכנ"ל ברור שהמדובר על בנין שמעל לקבר. ומה שמסיים "אבל עפר קרקע עצמו אינו נאסר", שמזה רוצה לדייק שאילו לעיל המדובר כשלא חפר הקבר בקרקע, אבל זוהי טעות, שזה מתייחס לאמרו ברי"ף בנידון :

התם בקבר בנין עסקינן אבל קבורה דחפירה דליכא עליה בנין, לא מתסרא, מ"ט קרקע עולם היא.

והדברים מכוונים לענין המחלוקת שבין רבינו ישעי' לרא"ש בטויו"ד סי' שס"ב והו"ד בקצרה שם בשלה"ג, שנחלקו בקרקע שמכסים בו את המת, שהי' תלוש ולבסוף נתחבר עם קרקע עולם, אי נאסר בהנאה כדעת הר"י, או לא. שדעת הר"י לחלק בין בנין שעל גבי הקבר שנאסר לבין "קבורה דחפירה דליכא עלי בנין". היינו הקרקע עצמה שעל גבי המת, למרת שלפני כן היתה תלושה, מעכשיו שחזרה ונתחברה, הוי כדן קרקע עולם.

וזה ציין בשלה"ג הנ"ל שכ' בראש דבריו על מש"כ הר"י אבל קבורה דחפירה :

ובקבר דחפירה איכא פלוגתא דרבנו ישעי' והרא"ש ובנו ז"ל.

וז"ל השיטה מהר"ר יהונתן הו"ד בסו"ס חמרא וחיי ז"ל :

ובפי' הירא"ף ז"ל משמע דכל חפירה שאין הבנין בולט על הארץ, ואעפ"י שאיננו עפר כבר היה מטולטל ממקומו, כיון שהחזירוהו לאותו בור עצמו קרקע עולם מקרי, וכמחובר הוא ואינו נאסר.

והם הם הדברים שבנמוק"י שבא להבחין, בהתאם לדברי הר"י, בין הבנין שעל גבי הקבר, לבין העפר שעל המת

בקבר עצמו, שזה חוזר להיות בדין קרקע עולם. (וע"ע במש"כ במחלקותם להלן סי' כה). אבל אין לזה כל שייכות למה שרוצים להכניס בדבריו שקבר בנין הוא שקובר בבנין שעל הקרקע, ואין זה אלא כמבואר ברי"ף שמחלק בין הבנין שעל הקבר, לבין הקבר עצמו.

ומעתה כך מתפרש גם מה שהובא מהאו"ז שכי' :

החוצב קבר של בנין למת שמת לו לקוברו שם ולא חפר בקרקע אלא בנה ע"ג קרקע בנין של כתלים לשום שם מתו דלא מחובר הוא.

שאר הכוונה שישים המת על גבי הקרקע בתוך הבנין, שא"כ אין נופל בזה לשון החוצב קבר, אלא בא למעט את מה שמביא שם בהמשך דבריו המחלוקת אם העפר עצמו שהיתה בו תפיסת ידי אדם נאסר לאחר שהוחזר ונתחבר העפר על העפר, וז"ל שם :

וי"מ דהיינו דוקא שלא היתה בו תפיסת ידי אדם אלא שחפרו בכותלי המערה והכניסו שם את הקבר, כי אז העפר שעל גבי הקבר הזה מחובר ולא הוסר שם בידי אדם. אבל קברות שלנו שחופרים בקרקע ומשליכים העפר לחוץ

ומכניסים שם את הקבר ושוב משליכין את העפר ע"ג הקבר אסורה מפני שיש בו תפיסת ידי אדם, וכו'.

וחזר והעיר בזה שלדעתו אין בזה איסור, דלא דמי למה שמצינו בענין ע"ז באשירה ואילן : שמא היינו דוקא באשירה ואילן דקרקע דלא מחובר הוא, אבל עפר ע"ג עפר דמחובר גמור הוא, דילמא שרי. אע"ג דהיתה בו תפיסת ידי אדם וני"מ מזה להתיר בצידי בית הקברות שלא כנגד הארון וכו'.

ונראה שגם איהו מודה שהעפר שע"ג הארון ממש כיון שלא נתחבר עם העפר שלמטה שיש עליו תורת תלוש, ולא נסתפק אלא בעפר שבצידי הארון, כי הוא חור ממש ונתחבר.

ולפי"ז הקדים שמה שמבחינים בין קבר של בנין לקבר שבקרקע עצמו, הוא כשההטמנה של הארון היא בכוח שלשם זה אין מזיזים את העפר, דאז רק הבנין שע"ג הוא שנאסר, כי הוא תלוש ממש ייחשב (כמו אשירה ואילן בע"ז), ואילו בחפירת עפר, שחוזרים ומחזירים אותו למקום, יש לומר שמה שבצידי הארון לא נאסר, כי חזר ונתחבר עם עפר של קרקע עולם.

אין איפוא בדברי האו"ז חידוש הלכה שכאילו מותר לקבור בתוך בנין שדינו כתלוש, ואין שום דעה החולקת שניתן כאילו לקבור בבנין מעין זה. ואילו היה היתר בדבר זה, ושלא כהתוס' שהבאנו לעיל שמפורש בו שבית אטום והמת נשאר בו שוכב על מטתו, אין זו קבורה כלל, כי אז הרי גם אם מעמיד הארון על הקרקע בבית הקברות, הרי ע"ז ג"כ תורת קבורה, מה שמפורש ברמב"ן והו"ד בשו"ע שאין ע"ז תורת קבורה כלל.

[ועפ"י המבואר במחלוקת הראשונים לענין עפר שהיתה בו תפיסת ידי אדם והוזמן לצורך המת, דלדעת רבינו ישעיהו תורת תלוש עליו ונאסר גם לאחר שהוחזר למקומו, ניתן אולי ליישב מה שהערנו ב"חלקת יואב" שדייק דעת רש"י שבנין בתוך הקרקע תורת מחובר עליו ולא ציין שדעת הרמ"ה היא להיפך. דמבואר שם ביד רמ"ה שדעתו כרבינו ישעיהו הנ"ל, ולפי"ז פשוט דלדעתו בנין שבתוך הקרקע ודאי דינו כתלוש. משא"כ רש"י, יתכן שס"ל כאידך שיטה שקרקע מתחבר לקרקע שתחתיו, ובאו"ז שם מבואר דהוא, הדין אבנים ע"ג אבנים, ולכן הבנין שבתוך המקום שנחצב תורת מחובר עליו, ורק הבנין שעולה ע"ג הקרקע דין תלוש עליו כמו בענין ע"ז, וכנ"ל]

זאת תורת העולה, שלכל הדעות אין קבורה אלא בהטמנה בקרקע, "שמורידים ומשפילים אותו בתחתיות", כלשון רש"י שהו"ל.

אכן אם יערימו עפר מסביב לבנין לפחות בעובי אמה במקומות של הפסגה למעלה. וידחסו אותו שלא יסחף ברוח ובגשם ועי"ז יהפך מעין גבעה, שלפי"ז יהיה ניתן לראות הבנין בגדר מערת קבורה, דבכה"ג שהעפר נתחבר לקרקע עולם והפך לחלק מן הקרקע, דגם לענין איה"נ לא יאסר אעפ"י שנבנה ונעשה הכל לצורך קבורה, כיון שנעשה הדבר עבור אלה שהינם בחיים באותה שעה, אין כאן חלות הזמנה לצורך המת, יש מקום לראות זאת כקבורה במערה שבה, שבכה"ג אין פסול, והרי"ז בגדר קבורה כנדרש מההלכה.

(וכן, כמובן מאליו, אם ייעשה כל הבנין בתוך חפירה עמוקה, באופן שיש בקבורה משום הורדה והשפלה לתחתיות יש מקום להתיר. אך נראה שהדבר קשה לביצוע מבחינה מעשית).

והנלע"ד כתבתי.

התכתבות

באותו נושא השיב מו"ר הגר"ש ישראלי על מאמרו של הרה"ג ח.ד. שלוש (ברקאי ד', 146 ואילך).

הרהמ"ח, אחרי שמאריך בדברי הגמרא והראשונים, מסיק בפשיטות :

גדולי הפוסקים הרי"ח, הרי"ף והרמב"ם והרא"ש לא כתבו שקבורה בארון יש בה איסור בל תלין, ושחייב מן התורה לקבור המת בקרקע.

יוצא מן הכלל הוא הרמב"ן שסובר שקבורת המת בקרקע הוא מן התורה והשו"ע (הטור והב"י) משום מה נגררו אחריו, כלשונו :

וכ"כ הטור : אר"י מנין לקבורה מהתורה, פירוש שצריך לקוברו בקרקע, נראה שסובר כהרמב"ן.

עוד מוסיף שבעצם גם הרמב"ן גופיה לא כתב שצריך לגנוז את הארון בתוך האדמה. ומסתמך על זה שלפני דבריו העתיק לשון רב נטרונאי שכי' בתשובה לשאלה :

"...והמנהג שקוברים אותו בארון ונותנין עפר על עיניו ועל פניו... וכיון שנותנים בגובה טפח שהוא כיסוי של הארון על העפר, חוזרים ונותנים עפר הרבה עד שנעשה גל בגובה אמה אחת או יותר".

ועפ"י מסיק הרהמ"ח :

"הרי שאין צריך להטמין את הארון בתוך האדמה..." ולפי"ז גם הרמב"ן שהביא דברי רב נטרונאי לא התכוין בדבריו לומר שצריכים להכניס את הארון בתוך האדמה.

ולפי דבריו, הן צדק אותו גוי - שבור מלכא שאין בעצם חובת קבורה בקרקע, לכל הפחות לרוב רובם של גדולי הפוסקים פרט לרמב"ן, ובעצם גם הרמב"ן עצמו רואה את הקבורה בארון כקבורה נאותה, אלא שנותנים עליו עפר בגובה אמה. שתרופתו עפר היא שנאי' כי עפר אתה ואל עפר תשוב.

אך קשה להבין מה מצא בדברי רב נטרונאי שאין צריך להטמין את הארון באדמה, והוא לא ענה אלא כנגד השואל

שהשיב: להטיל טיט על פניו יש בזיון בדבר ואין ראוי לעשות כן, אולם לא נשאל כלל, ואף לא הי' צריך להשיב שכן הדבר מובן מאילו וידוע שאת הארון מורידים לתוך הקבר, ולא נשאל אלא על המנהג שבתוך הארון טרם שמכסים אותו בלוח מטילים טיט על פניו, ועי' השיב מה שהשיב ומשי"כ "וחוזרים ונותנים עפר הרבה עד שנעשה גל כגובה אמה ויותר" הרי פשוט הכונה שאחרי שמכניסים את הארון באדמה מערימים עליו עפר, עד שנעשה גל מעל לשטח פני הקרקע בגובה אמה או יותר. וזה כפי שאכן נהוג כיום. אבל מאן דכר שמה שהארון נשאר על פני הקרקע אלא שעל הארון נותנים עפר. שא"כ (הואיל ולא הזכיר כלל שסביב לארון ג"כ מערימים עפר) על ידי הגשם והרוח בקלות יגרף העפר מעל הארון וישאר גלוי, והעפר כלא היה. אבל מה זה שיך למשי"כ הרמב"ן בנוגע לסמך הקבורה בקרקע, שגם הוא הסכים להתיר לקבור בארון כמו שכתב במפורש:

ואם עשה ארון וקברו אינו עובר עליו, אעפ"כ יפה הוא לקבורו בארץ. עכ"ל.
מה שאסר במפורש, וכן הוא בשו"ע הוא מש"כ:

נמצאנו למדים שעושה ארון למת ומניחו בבית קברות אינה קבורה ועובר משום בל תלין.
ונשוב עתה לעיקר דבריו ומה שדייק וחדש שהגוי אכן קלע לנקודת האמת, שאין בכלל חובת קבורה למת מן התורה, ובראש וראשונה של המחזיקים בדעה זו הוא הר"ח שלפני שמצטט ממנו מסיים:

וקיי"ל מצוה זו מדרבנן היא.

והנה לפני זה הר"ח מביא שני לשונות של ר' יוחנן, והלשון השני רמז לקבורת המת מן התורה מדכתב תקרבנו, ופירש הר"ח "ללמד שחייב מן התורה לקבור המת" וכן כתב שמה שאנו דורשים מתקברנו לקבורה בארץ מן התורה "לא משמע לי למלכא". וזה בדיוק כפירש"י, א"כ הרי בפשטות דרק הגוי הוא דלא משמע לי לדרוש מה "דדרשי אנו", אבל לדין אכן קבורת המת בקרקע מן התורה, ולא כפי שחשב כנראה שבור מלכא שדי בשימתו בארון. וא"כ איך מסיק הר"ח בפשיטות בתכ"ד שקיי"ל שזה מדרבנן, דלפ"ז הרי גם אנו ס"ל כוותיה דשבור מלכא. ואם יש לו לר"ח איזה נימוק לדחות את דברי ר' יוחנן הללו, איך לא נמנע מלהביאו לפנינו, מלבד שאין זה נוסח מקובל לפסוק במקום שיש בו מחלוקת, בנוסח "וקיי"ל" אלא נאמר הלשון "הלכה כפלוגני" וכיו"ב.

והנה הנימוק שמציע לפנינו הרהמ"ח הוא דתרי לישני שבר"י: לישנא קמא דדריש מקרא דתקברנו לרבות שאר מתים לחייב איסור הלנה בשאר מתים, ואידך דדרשי מקרא דתקברנו לענין חיוב קבורה, פליגי אהדדי בהא. דללישנא קמא הלימוד הוא רק לענין איסור הלנה ולא על חיוב קבורה, ואילו אידך לישנא מפרש לה לחייב קבורה בשאר מתים, ולי"ק פליגי עלה, וכיון דבמשנתנו נאמר איסור הלנה דשאר מתים, והוא ע"כ מהאי קרא, א"כ סברה כלישנא קמא, וממילא דאין הלכה לחייב קבורה מן התורה.

ועפ"ז סובב הולך דהר"ף והרא"ש לא העתיקו אלא ל"ק, א"כ ש"מ דכל הני סברי דחיוב קבורה אינו מן התורה (והטור שהעתיק הלכה כרמב"ן, לפ"ז פליגי על אביו הרא"ש מבלי שהזכירו אפילו). אך לפ"ז הן יפלא בעינינו שלשון זה שדורש ממש"כ תקברנו לרבות שאר מתים, לא על ענין חיוב קבורה כלשון הכתוב, אלא דקאי על מה שנאמר לפני כן איסור בל תלין, דעי"ז הוא דבא לרבות שאר מתים לאיסור. ועי' ישראל השואל, היאך ומשו"מ נפרש הריבוי שבפשטותו יש בו לרבות משהו בנוגע לקבורה, וזה כלשון השני שמפרש באמת שבא לרבות חיוב דקבורה בשאר מתים, ואילו לישנא קמא, משום מה מואס בדרשה כפשטה ומפרש לה דוקא לענין איסור הלנה שנאמר בכתוב לפנינו! אך האמת יורה דרכו שלי"ק לטיפויי אתא, היינו שס"ל דקרא דריבוייא דשמעינן מ"תקברנו" לרבות שאר מתים, מתיחס על הכתוב כולו, הן על קבורה והן על איסור הלנה, ותרתני שמע מינה שבא הכתוב להשוות מכל וכל איסור ההלנה וחיוב הקבורה, כשם שהוא במי שנתחייב מיתה, כן הדבר בכל אדם; וכן נוקט בפשיטות בלח"מ (פי"ב מאבל ה"א) שכי' בין השאר: - - - ללישנא קמא דר' יוחנן דאית ליה דקרא דקבור תקברנו מריבוי דרשינן אפילו שאר מתים והמלין מתו עובר בלא תעשה, ליכא בעיא (אי מצי אמר לא תקברוני) דכיון דהוא מצוה מן התורה לקבור מתו לאו כל כמיני' לומר שלא יקברוהו. עכ"ל.

ומעתה פשוט שלא הוצרך הר"ף והרא"ש להביא לישנא בתרא, שהרי דבריו כלולים בלי"ק, דמרבין אפילו איסור הלנה. ומובן מאילו שלחייב קבורה בכל אדם הוא מן התורה. וזהו גם שהוצרך הרמב"ם להביא להלכה (בט' מסנהדרין) כשמדובר על איסור הלנה על העץ של המחויב לכך, הוסיף שדין זה הוא גם בכל המתים, היינו שאעפ"י שאין כאן הלנה על התלי' אלא התעכבות מלקבורו, אעפ"כ נתרבה בכתוב זה; ואילו בקבורה שאין שינוי בזה בין מי שנתחייב מיתה (לאחר שהורידוהו מהתליה) לבין אחרים, לא הוצרך לכתוב כאן, והביאו במקומו (פי"ב א) שהקבורה מצוה שני כי קבור תקברנו.

והנה הלח"מ (פי"ב מאבל הנ"ל) נתלה במ"י בלשון השני של ר' יוחנן "רמז לקבורה מן התורה" דס"ל האי לישנא דקבורה מדרבנן, ואין לה אלא רמז בתורה. אכן הר"ח לא כך דעתו, שהרי כן הוא לשונו בזה: איכא דאמרי אר"י רמז לקבורת המת מן התורה מדכתב תקברנו שאין תקברנו אלא ללמד שחייב מן התורה לקבור את המת, היינו שלדעתו גם לישנא בתרא אינו חולק שמצוה מן התורה לקבורה, ולא נחלק אלא לענין אי איתא נמי בל"ת דהלנה מה"ת, והיינו דס"ל דריבויא "תקברנו" אין ליחסו אלא לענין חיוב הקבורה, ולא קאי ארישא, דהאיסור הוא להלינו על העץ, ולי"ש כלל לגבי שאר מתים, ואילו ל"ק ס"ל דג"ז הריבוי, ועפ"י כ' דתקברנו לריבויא חיוב קבורה לא משמע לי למלכא, היינו שהגוי לא הי' מקבל שמריבוי זה יש ללמוד חיוב קבורה בקרקע. אך לדין ודאי דרשינן כן בכל המתים, דאין בזה פלוגתא כלל, א"כ הרי לא יתכן כלל לומר דאחר שהביא הר"ח את כל זה יסיים, דקיימא לן דאין קבורה אלא מדרבנן, דהיינו כשאלתו של השבור מלכא.

ע"כ פשוט הדבר שאין הר"ת "וק"ל" (הרהמ"ח העתיק וקיי"ל עם יו"ד באמצע, ולא היא) כמו שדימה הרהמ"ח דרצה לומר "וקיימא לן" שבא לפסוק הלכה כשבור מלכא, אלא יתפרש "וקאמר לך" או "וקאדחי ליה" היינו שהולך על שבור מלכא, שהוא יכול לדחות שלעולם אין זו מצוה מן התורה, ולא עלה על דעת הר"ח לפסוק הלכה שקבורה דרבנן, כשם שלא מציינו שום פוסק נגד מה שפסק בשו"ע, שחיוב קבורה בקרקע הוא מן התורה. ובזה אזלו כל דברי הרהמ"ח במה שהאריך בזה.

עוד כי בא"ד במה שהבאתי מש"כ הרמב"ן:

אלמא ארון דלאו קבורה הוא. נמצאנו למדים שעושה ארון למת והניחו בבית הקברות אינה קבורה ועובר משום בל תלין.

שלפ"ז גם כשהוא נקוב למטה ומונח ע"ג קרקע בביה"ק לא מהני.
וכתב עי"ז "שאינו נראה דהרמב"ן כתב כן על צוואתו דרבי וכיו"ב.

הרי הרמב"ן עצמו כ' שאם עשה ארון וקברו בקרקע אינו עובר עליו (אעפ"כ יפה הוא לו לקבורו בארץ) נמצא שאין העיכוב מצד שהוא נתון בארון (אם כי להידור יש לנהוג לנקוב הארון, כמבואר בהא דרבי) א"כ פתיחת הארון כלפי מטה אינו משפיע. נמצא שהחסרון במניח הארון על הקרקע בביה"ק דלא יצא חובת קבורה אינו מצד שאינו פתוח למטה, דפתח זה אין לו ערך רק להידור בעלמא, באופן שכך לי שיש לו נקב למטה או שאין לו. ומה שטוען נגד מה שהסקתי דמת המוטל בבית אף אם יאטמוהו מסביב, אין מתקיימת מצות קבורה דדינו כתלוש, הרי הדברים מבוססים על מש"כ התו' (סני מ"ו ב ד"ה קבורה) "דמת אין לו בזיון אם שוכב על המטה בכבוד" דודאי הכוונה כשאטמו את הבית דאלי"כ הרי בזיון גדול לו למת כשמתבקע לעין כל. וא"כ הדיון על מי שאמר לא תקברוני, היינו כשרצה לשכב על מטתו לאטום הבית, ואפ"ה אינה קבורה רק מצד אי נימא דקבורה משום כפרה ובוזה שומעים לו. (ומה שהוקשה לו למחבר, איך מהני לעשות נגד מצות התורה, ע"י ביד רמ"ה שביאר יפה).

עוד כתב לפרש דעת הר"ח (לפ"מ שנקט דס"ל דאין חיוב קבורה מן התורה). דלישנא קמא סבר דתקברנו בא לאסור להלין שאר מתים אבל לא לחייב שאר מתים בקבורה, דאפשר לשורפן וקבור תקברנו לאו דוקא קבורה, דקרא נקט מנהג העולם שקוברים, וכמו שדחתה הגמרא כמה ראיות "משום מנהגא" (ומה שתירצה הגמרא דליעבד לי ארון ותכריכים לא שמיע לי הוא כדי להשיב לאותו גוי, ומה שהגוי ידחה) וכתב: "ולא יהא דבר זה זר בעיניך כי כך מבאר הלח"מ את הבעיא וכו" עכ"ל.

אכן זר ומוזר מה שעולה על דעת הרה"מ"ח מה שלא עלה אפילו על דעתו של גוי, לדחות דברי חכמים. ומה שתלה עצמו בלח"מ, תלה בוקי סריקי בלח"מ שלא אמר אלא שאין קבורה מן התורה, דמן התורה סגי בשימה בארון או בבית ולאטמו באופן שלא יראוהו מבוזה וכדכתבו התוס', אבל שריפת המת כגרועים שבגויים, מאן דכר שמיה במסקנת דבריו כ' דאם:

יהיד הארון בתוך גבעה מלאכותית או טבעית של עפר באופן שיהיה הארון מוקף עפר חשיב קבר מעליא לכו"ע. הנה בגבעה טבעית לא הי' ס"ד לאסור, שהרי זוהי קבורה של גדולי עולם כמו שהבאתי. ואף אם תהי' גבעה מלאכותית כשעפר מספיק מוערם עליו הדבר נוטה להיתר, אך יש לעשות זאת באופן שיהא ע"ז דמות גבעה, לא רק קצת עפר שיכסה הבנין, ולא דנתי בזה.

¹ "חוות בנימין" ח"א ס"י כד.

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל, של:		
חנה בת אוריה נטע בת מלכה רבקה בת שרה בלה ירחמיאל בן זלאתה רבקה חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה אורי לאה בת חיה תמימה מאירה בת אסתר	ניר רפאל בן רחל ברכה פנינה ציפורה בת מרים הילה צפנת בת שרה טובה הילל בן תמר שפרה אריה יצחק בן גאולה מרים ז'קלין בת רינה מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה	טל שאול בן יפה ר' יצחק בן בריינדל גיטה חוה ראנלה בת פיילא משה בן רחל עובדיה בן אסתר מלכה דוד בן רחל ניר יצחק רפאל בן יפה

לעיינ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלבי"ע סיון תשע"ט	לעיינ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמוחה סבג	לעיינ גב' לוריין הופמן ז"ל	לעיינ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה	לעיינ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח
לעיינ הנופלים במערכה על הגנת המולדת היי"ד				

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה" הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביורר מקיפים במקורות. בין הנושאים המדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטריט, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

מספר ומדינה
בישראל
על פי התורה
המדינה

לרכישה